

SOFUZÂDE M. TEVFIK EFENDİ'NİN BİLİNMEYEN ON MUHAMMESİ VE ALTI TAHMİSİ

Doç.Dr. Abdülkerim ABDULKADİROĞLU
G.Ü. Gazi Eğt. Fak. Öğretim Üyesi

Giriş*

Bilindiği üzere her bendi beşer mısra'dan meydana gelen nazım şekline muhammes denir. Mütেকerrir ve müzdevic tipleri vardır. Her konuda muhammes yazılabilmekle beraber felsefi bir fikir, bir düşünce, bir dünya görüşü, övgü, aşk, sevgiliyi özleyiş... muhammese konu olurlar. Muhammes şarkılar da yazılabilir. Muhammesler, çok kullanılan musammatlardan olduğundan hemen her şâir bu nazım şeklini denemiştir. Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahya divanlarında üçer, İbrahim Hakkı Divanı'nda yedi, Esrar Dede ve Şeyh Gâlib Divanları'nda dörder, Hoca Neş'et Divanı'nda altı, Enderunlu Vâsîf Divanı'nda beş (ikisi münâcat ve na't) ve Şeref Hanım Divanı'nda dokuz muhammes vardır. Onsekiz muhammesle Muhibbî bu nazım şeklini en çok kullanan şâirlerdendir.

Burada ilk defa metinleri yayımlanan Sofuzâde M. Tevfik Efendi, şimdilik tesbit edilebilen on muhammesi ile, kayıtlarda yazılı olduğu üzere Muhibbî'den sonra en çok muhammes yazan şâir olmaktadır. Son iki mısra'ı nakarat olan muhammeslere çok az rastlanır. Sofuzâde'nin muhammeslerinden ikisinin (Bkz. Metinler/Defter no:5;

* Makalenin giriş kısmını yazarken şu eserlerden faydalandım :

1. H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar" Türk Dili, Sayı 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 340-358.
2. Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatında Edebi Bilgiler, Nazım Şekilleri, Ankara, 1985, s. 126-136.
3. Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, 1983, s. 217-227.

s. 68-71 ve Defter no : 7, s. 149-151) böyle olması onun bir başka cihetle de değerini artırmaktadır.

Beşleme demek olan tahmîs de aslında bir muhammestir. Bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye, anlam kaynaşması da sağlanarak üç mısra eklenmesiyle meydana getirilen muhammese tahmîs denir. Tahmîs, edebiyatımızda çok kullanılmıştır. Şâirler devlet büyüklerinin veya beğendikleri şâirlerin gazellerine, bazan da kendi gazellerine tahmîsler söylemişlerdir. Tahmîs, muhammesten daha çok rağbet görmüştür. Ezcümle Şeyhülislâm Yahya ve Nâ'îli birer, Nâbî üç, Nedîm üç, Esrar Dede altı, Pertev Paşa iki adet tahmîs söylemişlerdir. En çok tahmîsi olan şâirler olarak Beylikci A. Arif'in on üç, Şeyh Galîb'in on yedi, İzzet Molla'nın ve Leylâ Hanım'ın on ikiser, Şeref Hanım'ın beş adet tahmîsleri vardır.

Sofuzâde, şimdilik tesbit edilebilen altı tahmîsi ile de en çok tahmîs yazarlar arasına girmeğe namzet bir şâir olmaktadır. Bunların biri, XVIII. yüzyıldan sonra görölmeğe başlayan ve edebiyatımızda çok kullanılmamış olan mutarraflı tahmîsdir ki şâirimiz bu örnekle de ayrı bir değer kazanmaktadır.

Muhammes ve tahmîsleri yayımlanan Sofuzâde M. Tevfik Efendi (Mehmet Tevfik Safoğlu/d. Kastamonu 1873-öl. aynı yer 20.4.1960), Kastamonu'nun tanınmış ailelerinden ve son devir Osmanlı ulemâ ve şu'arâsındandır. Seyahatleri dışında hayatı Kastamonu'da geçmiştir. İyi bir medrese eğitimi görerek devrinin tanınmış ulemâsından ve devlet ricâlinden Bailikhzâde Ahmed Mâhîr Efendi (1860-1925)'den, 1313/1895 senesinde icâzetnâme almıştır. İyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiş, il merkezinde kâin Piriñ Pazarı Mescidi'nde tefsîr ve Buhârî, Mevlevîhâne'de Mesnevî okutmuştur. Hulviyyat adlı divânım dediği bir şiir kitabı vardır. Bu kitap 1888-1910 yılları arası yazdıklarını ihtivâ etmekte olup 1328/1910 yılında, 240 sayfa halinde Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. Sofuzâde'nin Beyânü'l-Hak ve el-Medâris Mecmûaları'nda da yazıları çıkmıştır ki bunlar gelecekte ayrı ayrı değerlendirilecektir. Merhum 1906-1910 yılları arası

Kastamonu Sanat Mektebi Müdürlüğü yapmış, bu görevden istifa ederek ayrılmıştır. 14 Aralık 1327/1911'den 17 Eylül 1335/1919 tarihine kadar aralıklı olarak çıkmış bulunan ve kâşî adı Zafer olan bir de gazete çıkartmıştır. Sofuzâde mahalli bazı görevlerde de bulunmuştur. Dârü'l-hilâfe Medresesi'nde mantık, felsefe, dinler tarihi, usûl-î münâzara ve muhâdara dersleri okutmuştur.

İstiklâl Savaşı'ndan sonra Hacc'a giden ve politikadan çekilen merhum, uzun yıllar demir tüccarlığı yapmıştır. Ticaretle uğraşmasına rağmen dâima edebî zevki ile yaşamış, bu zevkini çevresindekilere hissettirerek hafıza ve hatıralarda kalmasını bilmiştir. O, hep takdir toplamıştır. Takdîrkârları arasında M. Kemal İnal Bey de bulunmaktadır (Bkz. Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, 1969, c. 1, s. 408-410 ve aynı eser, İstanbul, 1970, c. 3, s. 1893-1894).

Sofuzâde merhûmun gayr-ı matbû dokuz adet şîr defterine ilâveten evrak-ı perîşân içinde de birtakım şîrlerinin bulunduğu söylenirdi. Özel koleksiyonunda bulunan söz konusu dokuz defteri Sayın Aziz Demircioğlu, emâneten bana verdi ve değerlendirmemi istedi. Anılan defterlerden bir seri makale yazmağa başladım. Şimdiye kadar çıkan makalelerin künyeleri ile henüz yayımlanmamış fakat yayın kurullarına teslim edilmiş olanların başlıkları aşağıya çıkartılmıştır. Bunlar :

A. Yayımlanmış olanlar :

1. "Divan Şîrinde Aktüalite ve Sofuzâde'nin On İki Manzûmesi". Erciyes Aylık Fikr ve Sanat Dergisi, Yıl 15, Sayı 169, Ocak 1992, s. 14-17.
2. "Divan Şîrinde Aktüalite/Memûriyet-Ticaret". Sosyal Bilimlerde Araştırma, Şubat 1992, Sayı 4, s. 6-7.
3. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Beş Ramazânîyyesi". E11f, Sayı 2, Şubat 1992, s. 32-33; Sayı 3, Mart 1992, s. 26-27.
4. "Menisûr Şîr ve Sofuzâde'den Bir Örnek". İslâmî Edebiyat, Nisan-Mayıs-Haziran 1992, Sayı 16, s. 11-12.
5. "Divan Şîrinde Aktüalite/Sofuzâde'nin Bilinmeyen Sel ve

Zelzele Manzûmeleri". Sosyal Bilimlerde Araştırma, Sayı 6, Nisan 1992, s. 15-17.

B. Henüz yayımlanmamış olanlar :

1. "Nazırecilik, Sofuzâde Mehmed Tevfik Efendi ve On Üç Nazîresi", Merhum Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu hatırasına çıkacak özel sayı için...

2. "Sofuzâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Yirmi İki Na'ıtı", Merhum A. Çelebioğlu Hatırasına çıkacak özel sayı için...

3. "Reis-i Cümhur'a Sû-1 Kâsd Konusunda Bilinmeyen Bir Manzûme", Türk Dünyası Tarih Dergisi.

4. "Divan Şiirinde Aktüalite/Sofuzâde'nin İstanbul İçin Bir Müsebbâ'ı", Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi.

5. "Divan Şiirinde Aktüalite/Millî Konular ve Sofuzâde'nin Bilinmeyen İki Manzûmesi", Türk Kültürü.

6. "Kemâli Baba ve Sofuzâde'nin Onun Bir Mısra'ını Terbi'i", Millî Folklor.

7. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin On Beş Koşması", Prof.Dr. Şükrü Elçin Hatırasına çıkacak özel sayı için...

8. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Sekiz Müseddesi ve Bir Tesdîsi", Fırat Üniversitesi Dergisi/Sosyal Bilimler.

9. "Sofuzâde'nin Biri Farsça Bilinmeyen On Altı Kit'ası ve Nazmı" İslâmî Edebiyat.

10. "Sofuzâde'nin Bilinmeyen Üç İyd-ı Adhâ Manzûmesi", İslâmî Edebiyat.

Metinleri verilen manzûmelerin alındıkları yerler hemen altlarında yazılmıştır. Sıralama, defter numarası, aynı defter içinde de sayfa numarası esasına göre'dir.

MUHAMMES

Noldu bize ne sûrete girdik ne hâletiz
 Hangi hesâba maskarayız hangi hey'etiz
 Her gün gelen havâdise güyâ-yı nefretiz
 Sanki vatanda kimsesiz ehl-i gurbetiz
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Hoşhûd olup safâ edecek hâl kalmadı
 Cem'iyete mahabbete ikbâl kalmadı
 Güyâ bize bu sâhada emsâl kalmadı
 Hâl âşinâ-yı izzet ü iclâl kalmadı
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Halkın içinde zürre-i ahrâr var idi
 Bir vahdete eriştiren eskâr var idi
 Gevher-fürûş-ı ülfete bâzâr var idi
 Her yerde bir muhîbb-i vefâkâr var idi
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Ehl-i fazilet etmiş idi şöyle inkisâm
 Neşr-i ulûma himmet eden hey'et-i kirâm
 Sâhib-turuk mürebbl-i ecnâs u hâs u âm
 Nerde o rûhu pâk cemâ'atle ol imâm
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Meşhûr idi büyüklere herkeste ihtirâm
 Küçüklere mahabbet ü şefkat olurdu tâm
 Âr u hayâya sâhib idi cümle-i enâm
 Bîrbirini severler idi halk ve'sselâm
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Her ma'rifet bulurdu vücûdunca îtifât
 Her mesleğin ederdi bütûn sâhibi sebât
 Mestûr idi olursa eğer meyl-i seyyi'ât
 Bozmaz idi uhuvveti devrilse kâ'inât
 Geçmiş zamâna sohbet e yârâna hasretiz

Herkes bulurdu kendine hem-hâl ü hem-zebân
 Kâşâne-i mahabbet idi zevka âşîyân
 Eksik değildi zemzeme-i âh-ı âşıkân
 Revnak verirdi rûhlara bezm-i ârifân
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Nâz u edâ-yı dil-ber-i fettân var idi
 Sûziş-nûvâ-yı meclis-i rindân var idi
 Sevdâ-perest-i vuslata meydân var idi
 Her mübtelâ-yı mihnete dermân var idi
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Her bir garîbe var idi bir yâr-ı gam-kûsâr
 Bî çâreler bulurdu mürüvvetli bir medâr
 Yardımcısız değildi bu âlemde âh u zâr
 Servet bile fazîlete eylerdi l'tübâr
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

İşret değildi cem'iyetin câm u bâdesi
 İlm ü edebdi emr-i huzûrun irâdesi
 Hep zıkr olurdu aşk u niyâzın ifâdesi
 Şimdi muhibbin ölçüsüdür istifâdesi
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Fısk u fücûr oldu meded yâr-ı dil-firîb
 Nâmus u iffet oldu asâlet gibi acîb
 Dinstzlik oldu dine musallat u hem rakîb
 Tevfik edîb ü âlim olan okdu hep garîb
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

MUHAMMES

Âkil olan hevâ-yı nefesten eder firâr
 Ârif olan sabâh u mesâ cürme tevbekâr
 Fâsık ederse fisk u fücûr ile iftihâr
 Hâlâ başında kaldı demek sur'a-ı humâr
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

İnsanlığın levâzımıdır hükûm-i beyyinat
 İslâmlığın kitâb-ı rumûzâtı şeş cihât
 Hep vahdetin delâ'ilidir cümle kâ'inât
 Dînin yolundan ayrılana var mıdır necât
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Vardır miyân-ı arz u semâda müvâzene
 Hilkat ayânın etmededir hep mu'âyene
 Tebdil eder mi ilm-i usûlü müdâhene
 Göstermiyor mu safha-ı târih u 'an'ane
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Ma'mûreler sefâhet ile oldu hep harâb
 Meydandadır harâbe-i tibyan-ı irtikâb
 Erbâb-ı 'ıyş u nûşu edersen eğer hesâb
 Âhir deminde derd ile olmakta neşe yâb
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Âsâr hep netâyıcıdır kabîliyyetin
 Amma olur mü'essir ona hüsn-i niyyetin
 Alsın seni belâ-yı hâsedden kanâ'atın
 Râhat olunca hâtimesi istikametin
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Hak yollarında var mı giden bak kesildi ses
 Kanun oldu nâ-yı cehâletle hem-nefes
 Geçti kemâl-i devri şereften ümidi kes
 Ayn-ı Hüdâ'yı bağlamasın penbe-i heves

yahut (Pâ-yı Hüdâ'yı bağlamasın rişte-i heves)
Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Tevfik elinde dâmen-i şer'i Hüdâ'yı tut
Kalbinde havf-i saltanat-ı Kıbrıyâ'yı tut
Dâ'im dilinde na't-ı şeh-i enbıyâyı tut
Ayrılma himmetinle reh-i evliyâyı tut
Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Tarihstz

(Beşinci Defter, s. 56-57)

MUHAMMES

Cihânı tuttu felâket buharı neyleyelim
Bozuldu halk-ı zamânın ş'ârı neyleyelim
Kırıldı sâ'at-ı vahdet 'ayanı neyleyelim
Yıkıldı dâ'ire devlet-medârı neyleyelim
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Şikâyet eyleyelim tâlî'-i mükedderden
Durup da çağrışalım derd-i baht-ı bi-ferden
Fığân u zâr edelim âfet-i mukadderden
Cihânı dolduralım gûlgûleyle her yerden
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Bin üç yüz elli sene şân veren ezân noldu
Cihân-i küfre kılıç sallayan civân noldu
Şehâmet ile tutan mülkü Müslüman noldu
Bütûn bu devleti ilm ile kurtaran noldu
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Kör olsun ağlamayan göz gelin de ağlayalım
Fıganla sine-i fusk ü fücûru dağlayalım
Yeter bu seyl-i musîbet su gibi çağlayalım

Tutup da zâlmî dîn-i mübîne bağlayalım
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Söyündü erliğimiz er yerinden er gelsin
Yazak değil mi açık yüzlü kahbeler gelsin
Yeter halâsımıza hüküm eden haber gelsin
Bu mihnetin sonu artık yeter yeter gelsin
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Gönülde yüz gülecek inkişâf-ı sıhhat yok
Nevâ-yı zevk u sūrûra safâya kudret yok
Yıkıldı ye'sile hâtur enis-i sohbet yok
Bahâr-ı gamda mryız hep sükûn u râhat yok
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Cefâya devr-i sa'âdet fedâ olup gitti
Sinîni ömr ü hayâtın hebâ olup gitti
Hayat-ı cîlvesi Tevfik cûdâ olup gitti
Hayâta âh u telehhûf gîdâ olup gitti
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

15 Ağustos 1935
(Beşinci Defter, s. 60-61)

MUHAMMES

Bu varlıkta hüküm-i ezel var iken
Oku âyet-i mahvî küll var iken
Yürü ehl-i hâl ol mahal var iken
Tükenmez temennî emel var iken
Erilmez murâda ecel var iken

Ümide gönül eyledik intisâb
Gele tâl'inden muvafik cevâb
Bakarsın ki yanlış yapılmış hesâb
Tükenmez temennî emel var iken

Erilmez murâda ecel var iken

Vücûda geliř bir kabâhat midir
 Elemle ezilmek inâyet midir
 Yorumak bu Hakk'a riâyet midir
 Tükenmez temenni emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Hayâlî bir iřtir mürûr-ı hayat
 Bütûn varlığı lokma eyler vefat
 Ne mâziler elde ne müstakbelât
 Tükenmez temenni emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Verir hissi Őehvet eder ařınâ
 Felâketleri gaflet eyler hebâ
 İki illet üstünde bir mübtelâ
 Tükenmez temenni emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Cihan devri hükm-i ezeldir bütûn
 Onun rûhu tül-ı emeldir bütûn
 Olanlar bitenler eceldir bütûn
 Tükenmez temenni emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Elinde olan Şey benimdir deme
 Bırak yârının fikrini gam yeme
 Bugûn var idi kaldı kîmden kime
 Tükenmez temenni emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Erinden kadın ayrılıp zâr olur
 Kadınsız kalanlar da nâ-çâr olur
 Hulâsa gelen dehre bi-zâr olur

Tükenmez temennî emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Bir evde çocuklarla mâderidir
Bütûn arzû bir temennî içer
Geçim derdi etle beraber pişer
Tükenmez temennî emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne sensin ne ben mülk ü mâl isteyen
Yer ister yerince cihâna gelen
Görürsün ki gitmiş tamam etmeden
Tükenmez temennî emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne aylar ne günler ne sâ'at kalır
Yine sûret yine ondan hikâyet kalır
Cihân bî kuru şeyden ibâret kalır
Tükenmez temennî emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne gösterdi Tevfik bana gözlerim
Kenâr-ı emelden neler gözlerim
Sana söylerim bak iki gözlerim
Tükenmez temennî emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

2 Teşrin-i evvel 1935
(Beşinci Defter, s. 68-71)

MUHAMMES

Âlude olup hamr-ı mahabbetle beyânım
Mest oldu bütûn demdeme-i aşk ile cânım
Beni bî-haberim sorma bana gayri civânım
Her vechile âzâde-ser-i kayd-ı cihânım

Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Kendimde bulup dinlediğim hep sen imişsin
 Güyâ ki o âyinede sen yok ben imişsin
 Varlık denilen sûrete pîrâhen imişsin
 Yok yok güzelim varlığa cân u ten imişsin
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Cân câzibe-i aşk ile didâra tutulmuş
 Güyâ ben imiş çenber-i ruhsâra tutulmuş
 Gönlüm gibi ya zülf-i şîyeh-târa tutulmuş
 Ya gamze-i nîm-i nîgeh-i yâra tutulmuş
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Sevdim seni derd ü elemın hânesi oldum
 Şehr-i sitemin cezbeli divânesi oldum
 Erbab-ı ukûlün hele bigânesi oldum
 Hicrân evinin âteş-i sûzânesi oldum
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

İsâli sûrûr etmeğe bir âlet olaydım
 Her türü sana mahrem-i ünsiyet olaydım
 Peymâne-keş-i dâire-i vuslat olaydım
 Koynunda senin sakladığın sa'at olaydım
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Dünyayı gözüm görmedi bu derd-i serimden
 Sevdâ-yı visâlin beni vurdu ciğerimden
 Âhım sıkışıp kaldı lehimde hazerimden
 Mahvoldu vücûdumdaki kuvvet kederimden
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Tevfik ezeli mâyedir insâna tahammül
 Dehrin gamuna mihnet-i devrâna tahammül
 Âsân ise de sinc-i sûzâna tahammül

Pek müşkil imiş âteş-i hicrâna tahammül
Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

3 Kânun-ı ewel 1936
(Yedinci Defter, s. 35-36)

MUHAMMES

Varlığımın ayn-ı istîğnâ refâhımdır benim
Kayd-ı âlemden tecerrüd şahrâ (hım) dır benim
Meskenet nefsimde ihsân-ı ilâh'ımdır benim
Vech-i Bâkî her cihette kablegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Benliğim icâbıdır başımdaki müşkül belâ
İzzet-i nefsi zelil olmuş medâr-ı ibtilâ
Varlığın mahveylemektir semt-i Hakk'a i'tilâ
Vech-i Bâkî her cihette kablegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Âfet-i hüsn-ı ma'îşettir hevâ-yı kesb ü kâr
Hep hevâ üstündedir devr-i hayat etmez karar
Her vücûd âyine olmuş anda Hak'tır âşikâr
Vech-i Bâkî her cihette kablegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Mahv ü isbâtın tecelligâhıdır âlem bütün
Ol tecelliden temessül eylemiş âdem bütün
Münkeşif her cebheden bu hikmet-i mübhem bütün
Vech-i Bâkî her cihette kablegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Hâdisât-ı dehr için reng-i baka bulmak muhal
Devr-i eyyâm ü leyâl olmuş hesâb-ı irtihâl
Der-kenâr etmiş hayat evrâkı kayd-ı zevâl
Vech-i Bâkî her cihette kablegâhımdır benim

Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Her hakikat kim eder yoklukta sûret iktisâb
Sûretinden ayrılır gûyâ eder ref-i nikâb
Unsur-i eşkâl için elbette haktır inkulâb
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Eylemiş Tevfik imlâ dehri âsâr-ı sıfat
Hep O'dur mecmu'a-i icmâl-i nev'i mümkünât
Rû-nemâdır işbu rengin perdede esrâr-ı zât
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

19 Temmuz 1938

(Yedinci Defter, s. 149-151)

MUHAMMES

Hayâtımsın benim âlemde yâr-ı dil-pesendimsin
Tecessüm eylemiş üslûb-ı hüsn-i bi-menendimsin
Enistim çâre-sâzım dil-nişinim müstemendimsin
Gönül bağında yektâ nev-nihâl-i ser-bülendimsin
Benımsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Edip gönlüm ferâgat gül-şen ü kâşâneden geçtim
Cihânın varlığımdan sanki bir virâneden geçtim
Süzüldüm mey gibi hep şişeden meyhâneden geçtim
Olup mest-i cemâlin sâki vü peymâneden geçtim
Benımsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Medâr-ı zevkum oldukça leb-i la'l-i şeker-bârın
Hayâlimde devam ettikçe rûh âlûde güftârın
Bulur her dem küşâyış gözlerimde verd-i ruhsârın
Esir etmiş dil-i şûridemi zûlf-i stych-târın

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Olup rûhumda peydâ derd-i aşkın rahm-i mâderde
Vücûdum oldu hep sevdâ-yı didârinla perverde
Hayâlin gözlerimde arzu-yı vuslat (lar) in serde
Cemâlin seyrine ey mâh cismim olmuyor perde

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Nasıl inkâr ederdim sen benim rûh-ı revânımsın

Ezelden yâr-ı cânımsın hayât-ı câvidânımsın

Rıyâz-ı rûhsun her-dem bahâr-ı dil-sitânımsın

Eninimsin figânımsın niyâzımsın lîsânımsın

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Seninçündür bütûn gûn varlığım refîâr ü güftârım

Senin ta'rif-ı hüsnünden ibaret oldu eş'ârım

İnâyet kıl kulun Tevlik'a ey yâr-ı füsûn-gârım

Senin aşkınla olmuştur cihânın halkı ağıyârım

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

3 Ağustos 1938

(Yedinci Defter, s. 153-154)

MUHAMMES

Zamâna uydurup kendin taharri eyleyen kârı

Bulur aklınca bir yol zanneder kendinde huşyârı

Meğer işfâle gelmiş kendini fikr-i füsûn-gârı

Ne sûret alsa âlem hüküm eder ki tavri mişvârı

Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Neler gördüm neler bu köhne dağın sayd-gâhında

Ne müthiş hamleler yaptı şakâvet şâh-râhında

Neler gizlendi zir-i hurkada rengin külâhında

Oturmuş gösterir kendin hakikat hân-kahında

Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Kıyâfet uydurup zâhirde şekli-i ehli-irfâna
 Utanmaz benzettir bir katre ilmin bahr-i 'ummâna
 Lisânından fazilet sanki sevk etmekte tuğyâna
 Nifâkın gizleyip da'vet eder dünyâyı imâna
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktadır efkârı

Gınâdan dem vurur âlemden istiğnâ eder izhâr
 Tenezzül eylemez zâhirde almaz kimseden dinâr
 Cihândan el çekip ma'nâda 'ukbaya teveccühkâr
 Elinde dâ'ima tesbîh var ağzında istiğfâr
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktadır efkârı

Cihâna verdiği şekli-i riyâdan kalbî âsûde
 Kemâli yâd olunsun pek sever meddâhı her sûda
 Muvaffak olduğun söyler 'uluvv-i nefis-i mahsûda
 Kanâ'at köşesinde cübbe vü destârı fersûda
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktadır efkârı

Fazilet mesleğinde bir sürü câhil dolaşmıştır
 Tarikat âleminde meslek-i mahsûs şaşmıştır
 Ticâret âleminde sahtekârlık baştan aşmıştır
 Sana Tevfik gördüm bir iki müflis yavaşmıştır
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktadır efkârı

Bu yolda iş yapan âhir olur elbet nedâmette
 Sakın kaptırma mâlin râhatın olsun selâmette
 Değildir merhamet emniyyet etmek hak ticârette
 Gelip de yalvaran kim olsa da hangi kıyâfette
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktadır efkârı

11 Şubat 1940

(Sektizinci Defter, s. 100-101)

MUHAMMES

Rızk-ı maksûmu bulur âdi sebeblerden beşer
 Herkesin gönlündedir sırt-ı zuhûr-ı hayr ü şer
 İstikamet aşdır ser-mâyenin etme heder
 Hilekârı mahveder sa'y ü kanâ'attır hüner
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Hangi bir kâra teşebbüs etse şahs-ı hilekâr
 Menfa'at te'mini için hileyi eyler medâr
 Olmamıştır hileli san'at cihânda pâydâr
 Olduğu yerden eder her hilekâr âhir firâr
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Âşınâsıdır esasen rûh-ı insanın ma'aş
 Hilkatin ser-mâye-i imdâdı olmuş int'i'âş
 Hâsılı tahsîl için beyhüdedir etmek telâş
 Kısmeti tağyîr için kâfi değil etme savâş
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Bir menidir eyleyen pirâye-i hilkat teni
 Bir düşün tevlid eden kımdır bu âletten seni
 Piş-i Hak'ta secde et küfr etme gel terk et beni
 Arzu-yı nefsidir Tevfik şahsın reh-zeni
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

3 Ağustos 1941
 (Dokuzuncu Defter, s. 11)

MUHAMMES

Yoğımış âlem-i aşkın seheri yevm u gadi
 Yandırp âteş-i hicrân ile cân u kebedi
 Oldu mizab-ı tahassür iki düdem ebedi
 Kalmadı âşık-ı nâ-şâd u hüznün mededi
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Rûhuma cismimî tahmîl ile pür-bâr oldum
 Yen ağır geldi yûküm aczile nâ-çâr oldum
 Çektğim derdi koyup aşka giriftâr oldum
 Bilmedim nolduğum mîhnet ile hâr oldum
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Oldu girdâb-ı hevâ dâ'ire-i piş ü pesim
 Kesret-i ma'siyetîmden tutulur dem nefesim
 Nefse uydum hep o vâdide terakkî hevesim
 Anladım hâlimî düştüm sen olup çâre-resim
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Dide-i âlem olan nûr-ı ilâhî Sen'sin
 Seyr eden vech-i ilâhî'yi kemâhî Sen'sin
 Reh-i dergâh-ı Hudâ'sın yine râhî Sen'sin
 Tâlib-i Hak olanın poşt u penâhî Sen'sin
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Tarihîsiz
 (Evrak-ı perîşândan)

TAHMİNİ GAZEL-İ MİR FÂZİL

Ridâ-yı inzivâ ağyardan İkrâhdandır hep
 Bu vahdet kesret-i âmed-şod-ı eşbâhdandır hep
 Mücerred hüsn-i ma'nâ "...ekrimî mesvâh" 'dandır hep
 Fırâğ-ı hâne-i dil şeb-çerâğ-ı âhdandır hep
 Fetîl-i âha amma sûz u tâb ol mâhdandır hep

Yakışmaz himmet-i ehl-i vefâya eylemek da'vâ
 Bulunmaz öyle bir sûrette semt-i kible-i ma'nâ
 Otur bâb-ı rızâda mîkryâdın var ise hâlâ
 Ne sâhip himmete minnet ne bi-himmetten et şekvâ
 Gönül ma'lûmun olsun hayr u şer Allah'dandır hep

Hayâtın bezm-i Şîrininden almaz kâm dil-i Hüsrev
 Görürse sine mir'âtında mîhr-i aşktan pertev
 Olur her hatvede seyr-i cûnûna serde illet nev
 Mahabbet-tâziyâne dil semend-i tiz çâbük-rev
 Gidenler dest-gâh-ı vuslata bu râhdandır hep

Sanırlar neyl-i matlab muktezâ-yı hâl-i devlettir
 Hakîkatte tecellî eyleyen âsâr-ı kismetdir
 Kanâ'atkarlık âlemde bir kenz-i sa'âdetdir
 Harîsa ye's ü müstağniye servet de'b-i hikmetdir
 Bütün bi-câh olanlar ârzu-yı câhdandır hep

Esîr-i mîhnet olmak ehl-i fazla eski âdetdir
 Ukûlün muntehâ-yı seyrî seyrângâh-ı hayrettir
 Yolum Tevfîk râh-ı piş-i iclâl-i hüviyyettir
 Hired-kârânı pâmâl eylemek nâmûs-ı kudrettir
 Benim düşkünlüğüm Fâzil dil-i âgâhdandır hep

2 Teşrin-i sâni 1926(Not: Bu tarihten tahminen
 on, on iki sene evvel yazılmıştır.)

(Birinci Defter, s. 150)

MUTARRAF TAHMİS-İ GAZEL-İ GÂLİB

Ehl-i himmet çarha pâmâl olmamış olmaz yine
 Sâha-i minnette cevval olmamış olmaz yine
 Nâ-murâdiden tebeh-sâl olmamış olmaz yine
 Arzu-yı câha meyyâl olmamış olmaz yine
 Dîl-îrîb-i baht u ikbâl olmamış olmaz yine

Ârif-i ma'nâ isen kulma tehâlûk âleme
 Kışver-i tecrîd lâzımdır vücûd-ı âdeme
 Hem kemâle cilve-gâh olsun vücûdun hem-deme
 Lâ-mekân seyr-i cemâl-i vahdet oldun gam yeme
 Mûlk-i dünya kımseye mal olmamış olmaz yine

Bî-girândır öyle mûlk-i ârzu kım hiç kes
 Olsa da pâ-beste-i ümmîd mânend-i meges
 İntihâ etmekte mahrûmiyete âhir nefes
 Menhel-i bâb-ı Rızâ'dan kım irâğ olmuşsa pes
 Vâsıl-ı ser-hadd-i âmâl olmamış olmaz yine

Hikmet-i eflâk ile uğraşma Eflâtûn isen
 Dûr-bîn ol vâkıf-ı esrâr-ı Kaf u Nûn isen
 Mûst-i vakte karîn ol hem-dem-i Hârûn isen
 Kendini kendinle hallet ma'rifet-meşhûn isen
 Bunca demdir def'-i eşkâl olmamış olmaz yine

Na't-ı hüsün söyleyin bülbül gibi Gârib mûdâm
 Gül-şen-i ma'nâda olsun nağme-sâz u lâ-yenâm
 Olmayınca dâsitân-ı Hüsn-ü Aşk ey dil temâm
 Böyledir Tevfik hükûm-i müdde'â âhir kelâm
 Mûrg-i kudsi bir zaman lâl olmamış olmaz yine

6 Mayıs 1935

(Beşinci Defter, s. 2-3)

TAHMİS-İ GAZEL-İ MİR GÂLİB

Meyl-i ülfet gibi ünsiyete pâyân olmaz
 Dildeki cem'iyete sütte-i hicrân olmaz
 Gerçi ferdi yaşayış âdeme şâyân olmaz
 Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şadân olmaz
 Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz

Geçirip devre-i eyyâmı bütün hâd-i hevâ
 Yakışır şey mi hemân hüküm-i kaderden da'vâ
 Yok yere nakd-i hayâtı telef etmek ne revâ
 Eyle tahsîl-i kemâl etme felekten şekvâ
 Müddet-i ömrü gibi âkile devrân olmaz

Merd isen kişver-i irfâna girip onda yer et
 Bütün a'mâlini ef'âlini hikmet eser et
 Dikkat et etme n'amı emelinden hazer et
 Sırr-ı takdir-i vukû'ât-ı cihândır nazar et
 Çeşm-i ibret gibi hiç âdeme mizân olmaz

Olub endişene her lâhzada hâkim vicdân
 Şehr-i idrâkın ola merkez-i imân u emân
 Olmasın Hakk'a itâ'atta refikün nisyân
 Mazhar-ı feyz-i ubûdiyyet olandır insan
 Yoksa ma'nide kişi şekli ile insan olmaz

Pek mühim mes'eledir kendine olmak sâhib
 Olma âlemde irâdâtını etmiş gâib
 Sen yetersin sana Tevfik olursan tâlib
 İlm ise maksat eğer ârif-i nefis ol Gâlib
 Kendini bilmeyen âdem gibi nâ-dân olmaz

11 Mayıs 1935
 (Beşinci Defter, s. 8-9)

Not: Gazeli tahmîs edilen Mîr Gâlib, mîrimîrân rûtbesiyle paşa olan, Osmanlı devlet adamı ve şâiri, Türk Galib diye de meşhur Abdülhalîm Gâlib (öl. 1876) Efendi'dir.

TAHMÎS-İ GAZEL-İ ARİF HİKMET BEY

Âyet-i hüsnün o kim tefsîr ü inbâsını bilir
 Bezm-i ilm ü hikmetin sâki vü sehâsın bilir
 Sanma kim şeydâ-yı mutlaktır temennâsın bilir
 Nûsha-i aşkun gönül şerh-i mezâyâsın bilir
 Harf harf esrâr-ı te'sîr u tevellâsın bilir

Müddet-i leyl ü nehâr ancak mûsâvi bir deme
 Gölgedir eşya vücûd-ı âfâtâb-ı akdeme
 Çâr unsur perde-i vech-i hakîkattır heme
 Aldanır mı reng-i nîreng-i hüdûs-ı âleme
 Dil bu sûrethânenin nakş-i heyûlâsın bilir

Kâ'inâta kıl nazar bâzîce-i kudret midir
 Ya temâşâ-hâne-i evsâf-ı kudsiyyet midir
 Hâsılı mecmû'a-i vahdet olan kesret midir
 Nûkte-i ser-beste-i surr-ı ulûhiyyet midir
 Var mı lafz-ı vahdetin bilmem ki ma'nâsın bilir

Sarsılır hükmü şu'urun nekr-i hüsn ü aşktan
 Kuvvet-i idrâk gitmez bîkr-i hüsn ü aşktan
 Olsa da ser-mest ü şeydâ sekr-i hüsn ü aşktan
 Bî-haberdîr sanma râz-ı mekr-i hüsn ü aşktan
 Öyle Mecnûndur ki dil Leylâ ve Mevlâ'sın bilir

Kendi ahvâlinde ol her-dem rakîb-i muğber
 Olma gel âvâre-i endişe-i hükm-i kader
 Sine-sâf ol mebhas-i ilm-i çedemden et gûzer
 Bahs-i edyân eyleme ey hâce kim ehl-i nazar
 Kudretin âsâr-ı takdîr ü tecellâsın bilir

Mest-i cām-ı aşk olup bezm-i fenâdan al ayâğ
 Ehl-i tecrîde oluptur bu cihan dağ üstü bağ
 Cezbe-i didâr olunca kendine rûşen çerâğ
 Eylemiştir âlemin bûd u ne-bûdundan ferâğ
 Dil ne ukbâsın hayâl eyler ne dünyâsın bilir

Gerdış-ı çalâkı var olsun nigâh-ı şûhunun
 Cilve-i bi-bâkı var olsun nigâh-ı şûhunun
 İn'itâf-ı pâkı var olsun nigâh-ı şûhunun
 Neş'e-i idrâkı var olsun nigâh-ı şûhunun
 Mest-i hâb-ı nâz iken uşşâk-ı şeydâsın bilir

Gösterir yol evc-i istiğnâya el-hak bâb-ı aşk
 Âsumân-pervâz olur hâk olsa da abhâb-ı aşk
 Böyledir Tevfik cihanda hikmet-i icâb-ı aşk
 Eylemez Hikmet tenezzül yoksa kim erbâb-ı aşk
 Celb ü teshîr-i visâlin vefk-ı a'lâsın bilir

3 Haziran 1935

(Beşinci Defter, s. 20-22)

ALİ RUHİ BEYİN BEYT-İ MEŞHURUNU TAHMİSLERİ

Nerede etse tesâdüf kad-ı cânân gözüme
 Takılır silsile-i zülfi-i perîşan gözüme
 Eyleyip şive-i reftân nigezbân gözüme
 Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözüme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözüme

Ya bilirsem yeri var bir nigeht-i nâzına ben
 Ne kadar tatlı yürür can gibi cismiyet ilen
 Pişgâhımda hayâlüm gibi seyr eyler iken
 Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözüme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözüme

Nedir ol suret-i zîbâ ne o nâzende edâ
 Olsa layık ona bin âşık-ı şûride fedâ
 Baktım ol dîl-ber-i âhû-reviş ü cülve-zedâ
 Bakıyor mu diye dîl-haste-i hicrân gözûme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Kuvvet-i câzibesi hûsnü nigâhında bütûn
 Diklîp durdu hayâlîm ser-i râhımda bütûn
 Kuruyup kaldığım oldukça vicâhında bütûn
 Bakıyor mu diye dîl-haste-i hicrân gözûme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Beni mahveyledi didâr-ı nigâra hevesim
 Kesilip bitti ümidim gibi âlemde sesim
 Veriyorken görüb ol sîm-beden son nefesim
 Bakıyor mu diye dîl-haste-i hicrân gözûme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Çeşme-i çeşm-i dilâvizine hayrân hayrân
 Bir içim su diye feryâd ile oldum giryân
 Gördüm ol dîl-ber-i bi-merhamet ü emn ü emân
 Bakıyor mu diye dîl-haste-i hicrân gözûme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Böyledir âdeti Tevfik o cân-pârelerin
 Bir nazar cânın alır âşık-ı bi-çârelerin
 İnletirken elemi dilde olan yârelerin
 Bakıyor mu diye dîl-haste-i hicrân gözûme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

11 Mayıs 1936

(Altıncı Defter, s. 102-103)

TAHMİS-İ GAZEL-İ FUZULİ

Mübtela-yı derd-i aşkım dildeki sevdâ nedir
 Hayretimden bilmezim rû'ya nedir hulyâ nedir
 Sâha-i idrâkten dûrum bu varlık yâ nedir
 Öyle ser-mestim ki idrâk etmezim dünyâ nedir
 Ben kimim sâki olan kimdir mey ü sehbâ nedir

Vâlîh-i didâr-ı yarım câm-ı ilhâm isterim
 Nâ-murâd-ı hasretim bir özge eyyâm isterim
 Sûziş-i hicrâna bi-tâb oldum encâm isterim
 Gerçi cânandan dil-i şeydâ için kâm isterim
 Sorsa cânân bilmezim kâm-ı dil-i şeydâ nedir

Neşve-i kâfi verir 'uşşâka ey mihr ü hayâl
 Nakş-ı evvân-ı dil-i Mecnûn-ı hayrettir Cemâl
 Yârını âşık olan kendinde bulmaktır kemâl
 Âşıkı ma'sûktan müstağnî eyler bir visâl
 Âşıkı ma'sûktan her dem bu istîgnâ nedir

Kim ki vahdet-hâne-i endişeyi tâ'if değil
 Sırr-ı icâda kitâb-ı kudrete vakuf değil
 Nûkte-i aşkı lîsân-ı ma'rifet vâsıf değil
 Hîkmet-i dünyâ vü mâ-fihâ bilen ârif değil
 Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fihâ nedir

Aşktır ser-geştegân-ı derd-i hecrin hem-demî
 Cîlve-i didârdır bezm-i mahabbet mahremî
 Derd-nâk etmiş ezel Tefvik kalb-i âdemî
 Âh u feryâdın Fuzûlî incidiptir âlemî
 Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedir

17 Eylül 1936

(Altıncı Defter, s. 151)